

למידה על הנכבה מעלה שאלות רבות ביחס לזהות שלנו, כיהודים בישראל. ביחידה זו נעלה את הדילמות הללו בכיתה ונחשוב על דרכי התמודדות עימן. נעשה זאת דרך עיבוד של קטע מהסרט "ציון אדמתי".

מטרות

1. לפתח כלים ביקורתיים להתמודדות עם מיתוסים.
2. להעלות שאלות בנוגע לניסיון שלנו להבין את העבר, ובתוך כך להתייחס לעוולות שנעשות גם כיום כלפי הפלסטינים.
3. להתוודע אל מעשי החברה הישראלית-יהודית ב-1948 דרך עדות של מי שהיה לוחם ב"הגנה" המספר על הקרבות שבהם השתתף.

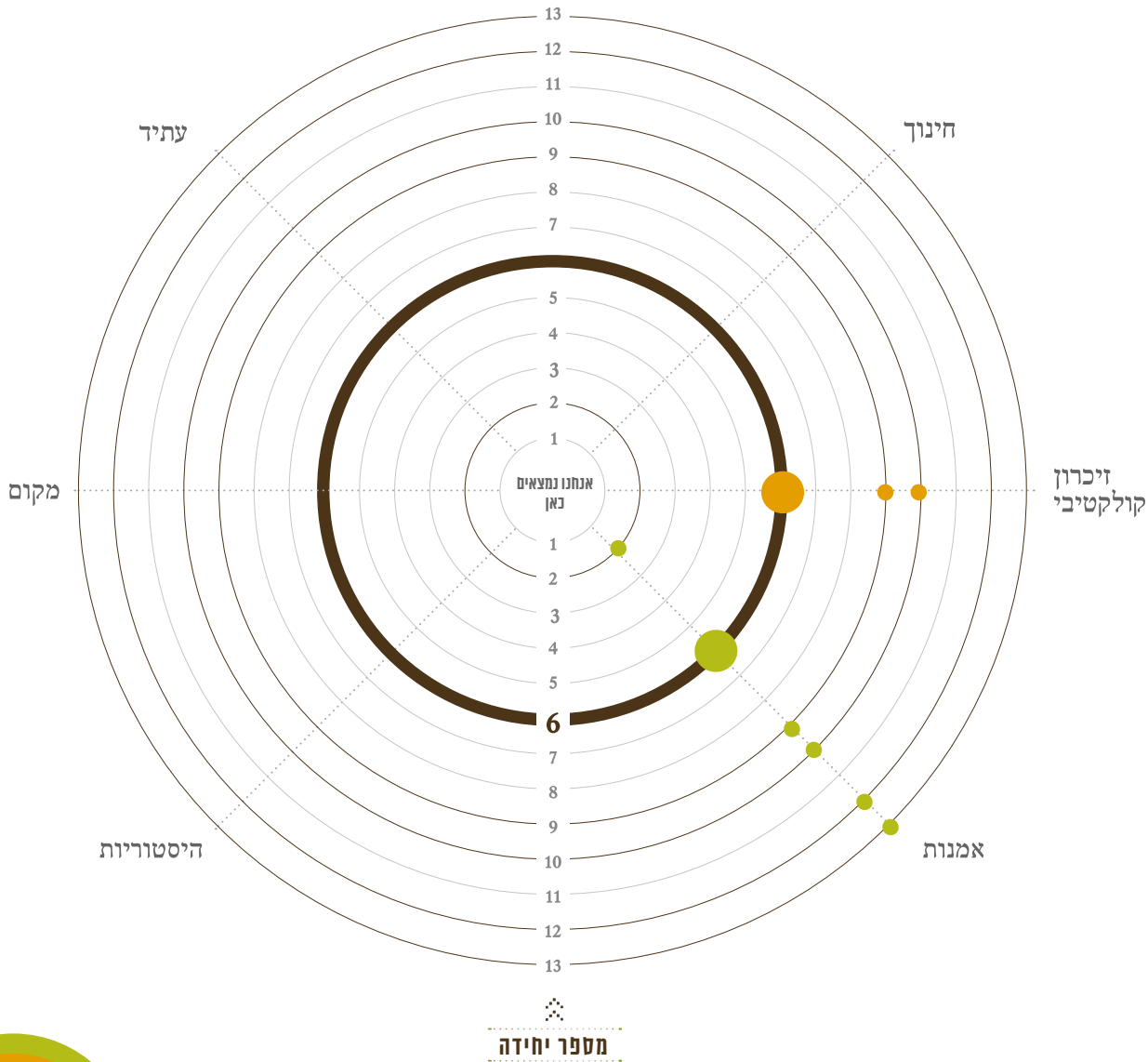
זיכרון
קולקטיבי

אמנות

יחידה 6: והגדת לבניך ולבנותיך. איך נספר על הנכבה?

התמצאות בערכה:

« כל מילות המפתח »

חומרי עזר 1: קטע מסרט

קטע מהסרט "ציון אדמתי" (2004).

במאית: יולי כהן גרשטל (12 דקות).

[מצורף בדיסק]

חומרי עזר 2: עדות

קטע מתוך עדות של מיקי כהן (5:24 דקות). מתוך: סיור

של עמותת זוכרות לביר אלספע (באר שבע), 8.7.2006.

סרטה של רנין ג'רייס, "זוכרות".

[מצורף בדיסק]

מהלך הפעילות

1. פתיחה:

הערה למורה: אם פעילות זו תתקיים לאחר שהתקיים שיעור על הנכבה (למשל, יחידה 2) רצוי לשאול שאלה ספציפית על מהלך הקרבות, למשל: איך הייתם אתם מתארים את מהלך הקרבות, את הגירוש? מה עשו החיילים, מה עשו האזרחים? אם יחידה זו תועבר בנפרד, ללא שיעור מקדים על הנכבה, מומלץ להיעזר בשאלות הכלליות יותר שכאן.

- מה אתם יודעים על 1948? - מה סיפרו לכם על המלחמה? - האם אתם יודעים מהי הנכבה? - האם שמעתם על קרבות מסוימים, על התנהגות חיילים ואזרחים במלחמה? מי סיפר?

2. הקדמה לצפייה בסרט:

נצפה בקטע מתוך הסרט "ציון אדמתי" של יולי כהן גרשטל. זהו סרט תיעודי אשר במהלכו עורכת הבמאית מסע, שבו היא מתמודדת עם העובדה שבחזרה לגדל פה את בנותיה. דרך המסע הזה היא בוחנת בעיניים ביקורתיות את המיתוסים המרכזיים והנחות היסוד של החברה הישראלית. נצפה תחילה בקטע מתוך הסרט, שבו מדברת הבמאית עם הוריה על חלקם במלחמת 1948.

הערה למורה: אפשר לקצר את הקטע ולהראות רק את השיחה במשפחה (כ-4 דקות)

3. צפייה בסרט: קטע מתוך הסרט "ציון אדמתי" (2004. במאית: יולי כהן גרשטל) (כ-12 דקות).

4. דיון בכיתה - שאלות הבנה לאחר הסרט:

- מה ראינו בשיחה בסרט?
- מה סיפר האב לבתו?
- האם הסיפור המוצג בסרט דומה למה שאתם שמעתם על מה שקרה בקרבות?

הערה למורה: שאלות הבהרה נוספות היכולות לעזור לעבודה בקבוצות:

- אילו שאלות לא נשאלו בסרט, על מה לא דובר בשיחה בין הבת לאב? יש תחושה שהבת נמנעת מעימות ישיר מדי עם הוריה, ומשאירה חלק מהתחושות הקשות והשאלות הקשות בפנים.

- מה אנחנו היינו שואלים את האנשים בסביבתנו, את ההורים שלנו, הסבים והסבתות? מה אנחנו יודעים על מעורבות המשפחה שלנו ב-48? מה מעניין אותנו לדעת? האם יש דברים שאנחנו חוששים לגלות? ואם לא היו מעורבים כלל, או לא היו בארץ בתקופה זו - מהי אחריותנו בתוקף השתייכותנו לקבוצה שנהנית מפירות המלחמה ההיא עד היום?

- אילו שאלות דומות ישאלו אותנו ילדינו? מה אנחנו נספר לילדים שלנו על מה שקורה היום, למשל, לגבי המלחמות שאנחנו מכירים, מלחמת לבנון השנייה, האינתיפאדה השנייה וכו'? איזה מידע נעביר ואיזה לא?

5. דיון בקבוצות - המורה יחלק את הכיתה לשלוש קבוצות, וייתן לכל קבוצה שלושה בריסטולים, כשעל

כל אחד מהם כתובה אחת מהשאלות הבאות. כל אחת מהקבוצות תדון בשלוש השאלות ותכתוב את התשובות שלה

על גבי הבריסטול המתאים:

- אילו שאלות לא נשאלו בסרט?
- מה אנחנו היינו שואלים את האנשים בסביבתנו?
- אילו שאלות דומות ישאלו אותנו ילדינו?

6. **הצגת התוצרים:** המורה יכתוב את השאלות על הלוח. כל קבוצה תתלה את התשובה שלה לשאלה, כך שתיווצר טבלה עם שלוש תשובות לכל שאלה. כל קבוצה תציג את התשובות שלה. מעניין לשים לב לאיזו מבין השאלות יש יותר תשובות.

אילו שאלות נשאלו?	מה אנחנו היינו שואלים את האנשים בסביבתנו?	אילו שאלות דומות ישאלו אותנו ילדינו?
קבוצה 1	[ימולא על-ידי התלמידים]	
קבוצה 2	[ימולא על-ידי התלמידים]	
קבוצה 3	[ימולא על-ידי התלמידים]	

7. דיון בכיתה:

- מה אתם מרגישים כשאתם שומעים סיפורים על הנכבה?
- איך אפשר להתמודד עם גילויים של ידע שלא היכרנו קודם על העבר?
- מה קורה לנו כיחידים וכקבוצה, כאשר אנחנו נתקלים במידע שמאיים על הדימוי העצמי החיובי שלנו ועל מוסריותנו? איך זה משפיע על הזהות שלנו?
- איך הידע הזה משפיע על היחסים שלנו עם הסביבה הקרובה אלינו (משפחה, חברים)?
- למי האבא היה צריך לספר את הסיפור לדעתכם? (לאפשר העלאת הצעות שונות)
- האם אתם הייתם מספרים? למי?

8. **צפייה בסרט:** מיקי כהן, האבא, סיפר שוב את הסיפור שלו במהלך סיור של עמותת "זוכרות" לביר אלסבע (כיום באר שבע) בפני קהל ישראלי ופלסטיני.

- הקרנת קטע וידאו בו מספר מיקי כהן בפני המשתתפים בסיור על תפקידו במהלך המלחמה בביר אלסבע (ראו חומרי עזר 2).

- שאלה לאחר הצפייה: מה עלה בעדות של מיקי כשהקהל התחיל לשאול אותו שאלות, שלא עלה קודם? מה המשמעות לדעתכם של האינטראקציה בין מיקי לבין הקהל?

9. סיכום:

מיקי, האבא בסרט הראשון שראינו, התחיל מלספר את הסיפור שלו לבתו, במרחב המשפחתי. בשלב השני הוא עבר מהמשפחה למרחב הציבורי, ושב וסיפר את הסיפור בפני ישראלים ופלסטינים. הנרטיב שסיפר כשהתחיל לתת עדות היה הסיפור הישראלי המוכר. המידע הנוסף, הקשה, על מה שהתרחש ועל מה שהוא עצמו עשה עלה כשהקהל אָתגר אותו ושאל שאלות. השאלות העלו את האירועים הקשים והמושקטים. יש הטוענים כי הצגת העדות במקום שבו האירוע עצמו התרחש והשיחה עם המשתתפים מעניקים למעמד מתן העדות ממד של שימוע ציבורי, דרכו אפשר להתחיל תהליך של לקיחת אחריות ומתן דין וחשבון לנותן העדות ולחברה.

לציין שלמעשה איננו מדברים רק על הנכבה; הדיון על הנכבה והשאלות המוסריות שעולות ממנו יכול לעודד את התלמידים לפתוח שאלות מוסריות גם ביחס לאירועים שמתרחשים כיום, למעורבות של הקרובים אליהם ולאחריות שלהם עצמם כלפי האירועים בעבר ובהווה.

ההופעה של הנכבה בזיכרון הקולקטיבי הישראלי עברה שינויים במהלך השנים. אם בשנות החמישים הייתה הנכבה נוכחת כדיון על מעשי העבר הקרוב (למשל סביב שאלות של מוסר), בעשורים שלאחר מכן היא הלכה ונמחקה מהשיח הציבורי ומהזיכרון הקולקטיבי, מתוך חשש שדיון כזה יערער על יסודות קיומה של מדינת ישראל.¹ בתהליך הלמידה על הנכבה עשויים התלמידים לחוות תחושה של גילוי, כאשר הם חושפים את האירועים הטראומטיים ואת העוולות שנעשו ונעשים על-ידי הצד שלנו. הם מבינים אולי לראשונה כי הצד שלנו הוא הצד המקרבן.² בעקבות הבנות אלו מתעוררות אצל התלמידים שאלות, דילמות וספקות לגבי הזהות והערכים שעליהם גדלו. הפעילויות ביחידה זו מעודדת דיון והתמודדות עם שאלות אלו. ניתן לצפות כי התלמידים יעלו שאלות דומות גם בתוך המשפחה וכנראה שיתקלו בקשיים רבים. דן בר און³ טוען כי המשפחה, הנתפסת כמרחב מגונן, משתיקה טראומות ואירועים קולקטיביים בקפדנות, היות והיא מתקשה להכיל אותם באופן גלוי. הדור שחוה את הטראומה בונה חומה בין העבר לבין החיים שלו בהווה, ודור הבנים בונה חומה משל עצמו למול חומת ההורים. כך נוצרת חומה כפולה של שתיקה. חומות אלו מונעות שאילת שאלות על המעורבות של בני המשפחה באירועים ומאפשרות את העברת הטראומות לדור הבא. מנגנון משתיק נוסף נוצר כשחשיפת האירועים מסמנת את בן המשפחה כמספן את החברה, את זהותה ואת עצם קיומה.⁴ הלמידה על הנכבה מעלה שאלות מוסריות לגבי המעורבות של הקרובים אלינו ולגבי אחריותם. למידה זו יכולה גם לעודד דיאלוג בתוך המשפחה על האירועים. חשוב

¹ שפירא, א. (2001), "חרבת הזעה - זיכרון ושכחה", אלפיים 21, תל-אביב: עם עובד.

² המילה "מקרבן" מתייחסת לצד החזק, זה שפועל על הקורבן והופכו לכזה.

³ בר און, ד. (2007), "על המשולש המתוח שבין גרמנים, ישראלים-יהודים ופלסטינים", סדק - כתב-עת לנכבה שכאן, גיליון 1. תל-אביב: פרדס, פרהסיה וזוכרות.

⁴ ממי, א. (2005), דיוקן הנכבש ולפני כן דיוקן הכובש, ירושלים: כרמל. תרגום: א. להב.

היחידה תיפתח עם הקרנת קטע מהסרט "ציון אדמתי" (2004) של הבמאית יולי כהן גרשטל, שישמש רקע ובסיס לדיון בפעילות (הסרט מצורף - ראו חומרי עזר 1). הבמאית מתחילה את הסרט עם תיאור המיתוסים והחוויות שעליהן גדלה כישראלית, ומציגה את הדילמות והשאלות שעלו אצלה והביאו אותה לעשות את הסרט. הקטע שבו נתמקד מציג שיחה בין הבמאית להוריה על המלחמה ב-1948. אביה, שהיה חייל בחטיבת הנגב של הפלמ"ח במלחמת 1948, מספר על חלקו בגירוש ובהרג תושביהם הערבים של ביר אלספע [כיום: באר שבע] ושל הכפר ג'ש. מתפתחת שיחה מתוחה בין הבת להוריה, ובשלב מסוים מצטרפת אליהם בתה של הבמאית, שהיא בגיל גיוס לצבא.

הפעילות תעקוב אחר הקושי והשאלות שעולות מתוך השיחה בין הבמאית להוריה ותמשיך לבחינה של התהליכים והדילמות של התלמידים ביחס למשפחותיהם סביב השתקה והסתרה של אירועים טראומטיים קולקטיביים. כך תינתן אפשרות לדעתנו לעיבוד ולהבנה של תהליכי דיאלוג בין-דורי, שיכולים להתקיים סביב נושאים אלו.

שלושה דיונים יתקיימו במהלך יחידה זו:

הדיון הראשון (ראו סעיף 4), לשם עיבוד ראשוני של הנושא, יתקיים לאחר הצפייה בסרט בכיתה ויתבסס באופן ישיר על הסרט ועל החוויה שהוא מעורר. במהלך הדיון נשאל שאלות לשם הבנה וניתוח של הסיטואציה.

הדיון השני (ראו סעיף 5) יתקיים בקבוצות קטנות ובמסגרתו ננסה להשליך מהסיטואציה של צפייה בשיחה של זרים אל המעגל הקרוב של כל אחד מהתלמידים. השאלות המרכזיות יהיו אילו ערכים וסיפורים מנחילים לנו ומה אנחנו נוריש הלאה. בדיון זה אפשר יהיה להעלות

דילמות העוסקות במציאות העכשווית, ולא רק בנכבה של 1948. חשוב לאפשר דיון על אירועים ומלחמות שונות, גם עכשוויות, כדי שהדיון יהיה רלוונטי להתמודדויות של התלמידים עם סביבתם.

הדיון השלישי והמסכם (ראו סעיף 7) יפתח את הדילמות שיעלו מתוך הצפייה בסרט לרמה מופשטת יותר הנוגעת לשינוי שעובר עלינו כשאנחנו מגלים מידע שמערער, ואף מאיים, על התפישה החיובית שלנו את עצמנו ועל המוסריות שלנו. למעשה זו שאלה מרכזית שעוברת כחוט השני במהלך הדיונים על הנכבה. יש לתת לגיטימציה למגוון תגובות הגנתיות כמו הבעת חוסר אמון במידע, ותקיפת מוסריות הצד האחר (הערבי, הפלסטיני). עם זאת, יש לכוון את הקבוצה להרחבת השיח, כך שיוכל לכלול גם התבוננות פנימית וביקורת עצמית מעמיקה. כמו כן חשוב שהדיון המסכם יעלה סוגיות כמו: איפה כל אחד נמצא ביחס לאירועים אלו? מה מידת האחריות שאנו לוקחים ביחס אליהם?

סיכום היחידה יעלה הצעה מעשית ללקיחת אחריות: מתן עדות בספרה הציבורית. למשל, בסיוור. מתן עדות בסיוור ושיחה עם המשתתפים בו נותנת לעדות ממד של שימוע ציבורי, שבו מתרחש תהליך של לקיחת אחריות על מעשי העבר ושל מתן דין וחשבון אישי וקולקטיבי - אצל נותן העדות ואצל המקשיבים לה. החשיפה הציבורית, לתפישתנו, מאפשרת לקיחת אחריות מתוך התנגדות להשתקה, ופותרת פתח לבניית עתיד שונה, שבו אפשרות הפיוס היא ממשית.